

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ
ОХРИДСКИ“ ФАКУЛТЕТ ПО ПЕДАГОГИКА

Книга Педагогика

Том 117

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF EDUCATION

Education

Volume 117

НОРМАТИВНА УРЕДБА НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО МЕЖДУ СЕМЕЙСТВОТО И ИНСТИТУЦИИТЕ В СИСТЕМАТА НА ПРЕДУЧИЛИЩНОТО И УЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ В БЪЛГАРСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО¹

ПЕТЯ ИВАНОВА*

Резюме. Основна предпоставка за успешното осъществяване на възпитателната цел на съвременното общество – формирането на цялостна, хармонична и автономна личност, е ефективното взаимодействие между двата основни възпитателни фактора – семейството и училището. Целта на настоящата публикация е да се направи анализ и да се открият тенденции в регламентирането на това взаимодействие на национално, регионално и институционално ниво в основните нормативни документи в българското законодателство – закони, наредби, правилници, стратегии, алгоритми, планове и др. Доброто познаване на нормативната рамка от ръководствата на институциите, педагогическите специалисти, родителите и другите включени в отношението лица се приема за важна предпоставка за правилното ѝ прилагане, което ще бъде от полза най-вече за децата и учениците като общ субект на взаимодействието.

Ключови думи: нормативна уредба, семейство, образователни институции, взаимодействие, педагогическа компетентност

¹ Публикацията е в изпълнение на проект на СУ „Св. Климент Охридски“ № 80-10-79/11.4.2024 г. – „Проявления на педагогическата компетентност в съвременното – структурни и съдържателни измерения“, финансиран със средства, отпуснати целево от държавния бюджет на СУ „Св. Климент Охридски“ за научни изследвания през 2024 г. * p.ivanova@fp.uni-sofia.bg

NORMATIVE REGULATION OF THE INTERACTION BETWEEN THE FAMILY AND THE INSTITUTIONS IN THE SYSTEM OF PRESCHOOL AND SCHOOL EDUCATION IN THE BULGARIAN LEGISLATION

Petya Ivanova

Abstract. *A basic prerequisite for the successful implementation of the educational goal of modern society – the formation of a complete, harmonious and autonomous personality, is the effective interaction between the two main educational factors – the family and the school. The purpose of this publication is to analyze and highlight trends in the regulation of this interaction at the national, regional and institutional level in the main normative documents in the Bulgari*

an legislation – laws, regulations, rules, strategies, algorithms, plans, etc. A good knowledge of the normative framework by the management of the institutions, pedagogical specialists, parents and other persons involved in the relationship is considered an important prerequisite for its correct application, which will be beneficial especially for children and students as a common subject of the interaction.

Key words: *regulatory framework, family, educational institutions, interaction, pedagogical competence*

Въведение

Усложняващият се процес на формиране на детската личност в съвременните динамични условия на политически, социално-икономически, културни и технологични трансформации правят все по-актуален въпроса за взаимодействието между образователните институции и семейството. Като основни структурни компоненти в системата на възпитателната работа педагогическите колективи, от една страна, и семействата, от друга, е резонно да проявяват заинтересованост от характера, ефективността и резултатите от своето възпитателно въздействие върху ученика като общ субект на техните отношения. В този контекст изниква и необходимостта от обединяване на тяхното възпитателно въздействие, което трябва да е комплексно и многопластово: целенасочено, системно, ориентирано към трайни резултати, разнообразно откъм форми и дейности в различни условия. Погледът към ситуация през последните години, обаче, ни насочва към едно по-скоро стихийно, епизодично, еднообразно и често насочено към постигането на бързи реакции взаимодействие между училищните институции и семейството. Ето защо е наложително повишаването на информираността и на двете страни както за нормативната уредба, така и за процесуалната страна на въпроса с цел изключването на конфликтни ситуации и създаването на възможно най-благоприятната обстановка за целенасочено и партньорско взаимодействие.

Проучването на педагогическата литература категорично води до извода,

че „най-благоприятни условия за формирането на личността на ученика са единството в действията между училището и семейството, произтичащи от

34

адекватното им разбиране на целта и задачите“ на възпитанието (Караиванова, С., 1882: 243). Основен аргумент в тази насока се явява фактът, че „училището може да прилага и осъществява най-ефективен начин за възпитателно въздействие върху ученика, при положение, че много добре познава структурата и особеностите на семейството, неговите възпитателни възможности, позиции и отношение към училището, неговото участие във възпитателния процес“ (пак там: 243). Като професионални педагози учителите виждат именно във взаимодействието със семейството и общността възможност за решаване на основните възпитателни проблеми с децата в училищна възраст: проблеми, свързани със семейното възпитание; проблеми, свързани с нравственото формиране на личността и проблеми свързани с отношението към ученето (Чавдарова-Костова, С., Б. Господинов, Б. Мизова, 2018: 12–13). Друг положителен ефект от въвличането на родителите във възпитателното въздействие върху децата в условията на училищния живот е повишаването на авторитета им в очите на самите деца. Ето защо институцията, не зависимо дали става въпрос за детска градина или училище, е необходимо системно да усъвършенства и разнообразява индивидуалните и колективните форми за работа с родителите, чрез което **педагогически да ги активизира**. Като изходна позиция по проблема не трябва да се забравя и фактът, че „взаимодействието между учителите и родителите е детерминирано от една важна специфика – докато първите са професионални педагози, вторите са непрофесионални педагози“. „Това е един реален парадокс на социалното отглеждане на децата – обществото разчита на семейството да осъществи „качествен“, „правилен“ според неговите изисквания процес на възпитание, за който обаче родителите не са специално подготвени чрез съответната организирана дейност“ (пак там: 13). В този контекст въпросът за повишаване то на педагогическата компетентност на родителите е проблем, който засяга общество и държавата като цяло, защото е пряко свързан с формирането на подрастващите.

Целта на предложената публикация е да се направи анализ и да се коментира действащата нормативна уредба на взаимодействието между училището и семейството в общата система на възпитателната работа, чрез което пряко или косвено да се повиши информираността на участниците в него. Поради традиционния характер на разглежданото отношение в началото на студията се дава кратък исторически обзор на анализираното явление. Задачите са свързани с проучване и анализ на исторически и съвременни нормативни документи, регламентиращи взаимодействието между институциите в системата на предучилищното и училищно образование и семейството, на базата

на което да се очертаят тенденции и да се направят изводи. Приоритетно се изследват документи с историкопедагогически, юридически и официален характер, както и литература в областта на семейната педагогика и теорията на

35

възпитанието. Методите са пряко свързани с операционализирането на целта и са предимно аналитико-синтетични – анализ, синтез, дедукция, както и документален метод.

Исторически корени на взаимодействието между семейството и училището в българската действителност

Взаимодействието между семейството и училището има своите корени още от Българското възраждане. Непосредствено с появата си новобългарското училище се характеризира със своя демократичен характер. „Всички жители на селището участват в неговото управление, като най-често поверяват тези задължения на свои пълномощници – училищни настоятели“ (Цонева, П., 2007: 15). На този исторически етап в България липсва централна училищна власт, така че всяко селище решава автономно училищните си въпроси посредством уникалния институт на **училищното настоятелство**. Според Пенка Цонева: „Анализът на уставите на училищните настоятелства показва известна вариативност на правата и задълженията им по посока на тяхното разширяване или ограничаване. Същевременно в чисто съдържателен план върху училищното настоятелство се прехвърлят задължения от всякакъв род, касаещи учебното дело в селището. Най-общо те могат да се характеризират в шест основни функции: законодателна, финансова, ръководно-управленска, контролна, административно-стопанска и просветно-педагогическа“ (пак там: 26). Обширността и разнообразният характер на всички дейности, които настоятелствата извършват, за да изпълнят функциите си, всъщност водят до реално сливане на училището със семейството и общността при решаването на въпросите, свързани с образованието и възпитанието на децата. „С особена изобретателност настоятелите търсят средства за материалната поддръжка на училищата. Освен традиционните помощи от църквите и манастирите, еснафските сдружения и частните дарители прибавят и благотворителни акции. За целта организират театрални представления, изложби, томболи и др. С отговорност се грижат за стопанско-битовите нужди на училището – отопление, осветление, ремонт на училищната сграда, плащане на заплатите на учителите, закупуване на книги, учебници, карти, глобуси и др. Активно подпомагат издаването на светски книги, създават библиотеки, абонират училището за вестници и списания. Съвсем неотдавна изпълняват социалната си задача за осигуряване на безплатни

учебници и пособия за бедните деца“ (пак там).

Възрожденско-идеалистичният характер на взаимодействието между училището и семейството се променя с настъпилите изменения в общественно-политическия живот след 70-те години на XIX в. С учредяването на Българската екзархия (1870) се формира централна ръководна власт за осъществяване на просветната политика, а училищните настоятелства губят част от „властта“ си.

36

Освобождението на България (1878) носи нова, светска централна власт, която поема грижата за образованието в страната. Обществеността продължава да участва активно посредством изграждането на нова институция – **окръжните училищни съвети**, които са колективни, автономни и обществени органи за управление на народните училища. Приетият на 21 май 1880 г. **Закон за народното просвещение**, по инициатива на Иван Гюзелев, министър на просветата в либералното правителство на Драган Цанков, запазва традициите в образованието, включително и по отношение на училищните настоятелства. Основните им права и задължения остават с две изключения. От една страна, настоятелството е натоварено да управлява движимите и недвижими имоти на училището и да съдейства за редовното посещение на учебните занятия от децата, от друга, му се отнема правото да назначава учители и да се намесва в процеса на преподаване. В този контекст според Пенка Цонева училищното настоятелство придобива характера на институция със стопанско-административен характер, но въпреки това „съхранява своята същност на колективен, обществен орган на управление“ (пак там: 54–55). Нова стъпка в регламентирането на взаимоотношението между училището и семейството е приетият по предложение на министъра на народното просвещение Райчо Каролев през 1885 г. **Закон за обществените и частните училища**. Правомощията на настоятелствата отново се разширяват по посока на управлението на училищните институции, включително и назначаването на учителите. Законът постановява и отговорността на родителите като фактор в организацията и ръководството на училищата, най-вече за осъществяване на задължителността на първоначалното образование. Те са длъжни да изпращат детето си на училище след 6-годишна възраст или да му осигурят частен учител, който да го обучава в домашни условия. Съгласно Закона родителите придобиват и правото да откриват частни училища за децата си, с което се поставя началото на частното образование в България (Закон за обществените и частните училища, 1885). При анализа на документа е видна силно изразената тенденция за засилване на участието на родителите в организирането на учебното дело.

Наложилата се тенденция за кратко се преобръща с приемането на нов **Закон за народното просвещение през 1891 г.**, с който се въвеждат нови

регулации по посока централизация. Централизирането е на всички нива и засяга и ролята на училищните настоятелства като органи, представляващи родителите. В чл. 97 от закона се уреждат функциите на училищните настоятелства, които са силно ограничени (Закон за народното просвещение, 1891). Тази ситуация обаче не продължава дълго, защото приетият на 5 март 1909 г. пореден **Закон за народното просвещение** отново регламентира автономията на родителските обединения, като добавя и нови отговорности, напри мер образуването на фондове и увеличаването им, както и управлението на

37

училищните имоти (Закон за народното просвещение, 1909). На училищните настоятелства се връща и грижата за назначаването на педагогическия и не педагогическия персонал в училищата. „По този начин законодателят, вече узаконил чрез демократичната изборна процедура широкото участие на родителите и обществеността в състава на настоятелството, позволява тяхното реално участие в управлението на материалната база, финансовите източници, кадровото обезпечаване и педагогически контрол на училищата“ (Цонева, П., 2007: 102).

Така очертаният характер на училищното настоятелство, като легална и процесуална проява на взаимодействието между училището и семейната общност, се съхранява до преврата през 1934 г., когато Търновската конституция е отменена. Настъпилите промени водят до регламентиране на учебното дело посредством две Наредби-законови, излезли през същата година. Наложена е крайна централизация, която засяга училищните настоятелства, които се трансформират в комисии към общинските съвети. В новосформираните комисии не участват родители и представители на общността, а редовни чиновници (Наредба за училищните настоятелства от 06.07.1934 г.).

Настъпилите след 9 септември 1944 г. промени в цялостната държавна политика в страната водят до съществени реорганизации в образователното дело. Интересът към ролята и значението на семейството за образованието и възпитанието на подрастващото поколение в новоизграждащото се социалистическо общество се засилва. Нормативно, в приетия през 1948 г. **Закон за народната просвета**, ролята на родителите се ограничава до ангажирането им с осигуряването на присъствието на техните деца в училище. През 1950 г. в Отдел Е (Наказания) на Закона, се добавя чл. 123, съгласно който: „Родители – български граждани, които не изпращат децата си, подлежащи на задължително основно образование, в народно основно училище, се наказват с глоба в размер от 1000 до 10 000 лева. Глобата се налага с наказателно постановление на председателя на управата на окръжния народен съвет, въз основа на акт, съставен от училищните власти, и не подлежи на обжалване“ (Закон за народната просвета, 1948 г., чл. 123).

С времето посланията на комунистическата партия за ангажирането на родителите в комунистическото възпитание на децата стават все по-настоятелни. В Отчетния доклад на Централния комитет на Българската комунистическа партия (ЦК на БКП) пред X конгрес на партията четем: „Увеличаващите се грижи на обществото за отглеждането и възпитанието на децата, за облекчаването на труда в домакинството ще се съчетават с укрепването и издигането на ролята на семейството като основно звено в нашата социална структура“ (Живков, Т., 1971: 129). Педагогическата роля, която семейството изпълнява, се преосмисля, предвид настъпилите промени в условията и отношенията в социалистическото общество и в синхрон с комунистическия иде-

38

ал за възпитание. Появява се концепцията за „педагогически благоприятните условия“, които социалистическото семейство трябва да осигури за формирането на детската личност. Новата формулировка е тясно свързана с налагането на идеята за единство между семейното и училищното възпитание. Тя се явява и основният фактор, определящ подбора на форми за съвместна работа на училището и семейството през разглеждания период. Сред най-предпочитаните форми на взаимодействие са посещенията на класните ръководители в дома на учениците, родителските активи, индивидуалните срещи и родителско-учителските срещи. Популярни са и формите, които целят повишаването на педагогическата компетентност на родителите, като педагогически лекции, на които „добре подготвени педагози разглеждат отделни теми, но винаги в тясна връзка с възпитателната работа, извършвана от родителите, например как да се подготви първокласникът за училище, какви навици и привычки да му се създадат още през първата учебна година, какви са ролята и значението на родителския авторитет, по какъв начин да се засилят самовъзпитанието и самоусъвършенстването на учениците и т.н. (Хрусанов, Г. и др., 1976: 477). Възстановен е и статутът на училищните настоятелства, на които се възлагат редица социални, културни, благоустройствени и възпитателни задачи, но сега тяхната роля е символична.

Взаимодействието между училището и семейството през периода 1944–1989 г. тече и през казионните организации на Българската комунистическа партия, които осъществяват мащабна възпитателна работа в училището и в различни извънучилищни учреждения. Димитровската пионерска организация „Септемврийче“ и групите „Чавдарче“ играят решаваща роля за възпитанието на децата в страната през периода. Взаимодействието на дружинния ръководител със семейството е предпоставка за включването на подрастващите в дейността ѝ. Родителите могат да подпомогнат организацията както с материална помощ (например изграждане на база за сборните дружини и градските лагери), така и с участие в някои от формите на дейност (например

като ръководители на кръжоци, станции и др.).

Независимо от високо прокламираното „сътрудничество“ между училището и семейството през периода на социализма в действителност целта на комунистическата партия е да ограничи влиянието на семейството до такава степен, доколкото то да не бъде фактор, провокиращ различна идентичност и отделяне от цялото. В социалистическата система семейството се разбира като придатък на обществото, колектива, партията или държавата, които на практика са еквивалентни, защото са се сраснали.

Съвременни измерения на взаимоотношението „семејство – образователни институции“ и тяхната нормативна регулация

Политическите и социални промени настъпили след 1989 г. преобръщат парадигмата на взаимоотношенията между образователните институции и родителите. Ориентацията на България към евроатлантическите ценности и съгласуването на българското законодателство с европейското води до разширяване на традиционното разбиране за взаимодействието между училището и семейството. Настъпилият плурализъм и повишената активност на обществото налагат преосмисляне на ролята на родителите. Доминиращата през социализма идея за водещата роля на училищната институция и педагогическите специалисти, като притежаващи необходимата квалификация, не съответства на съвременните демократични стандарти. На родителите започва да се гледа все повече като на сътрудници и партньори, носещи също отговорност и разполагащи със съответните права – индивидуални и колективни. В действащите европейските документи **включването на родителите** във формалното образование се дефинира като широк термин, който обхваща различни типове родителско поведение и практики, които подпомагат обучението в училище и академичния напредък на техните деца. Участието на родителите се категоризира на училищно и домашно ниво. На ниво образователна институция то включва посещения на родителски срещи, „участие в местни структури, като комисии, които допринасят за управлението на училището; както и доброволчество и набиране на средства за извънкласни дейности и събития“. Домашните дейности включват комуникация между родители и децата относно техния напредък в училище, култивиране на академични стремежи (и двете дейности се определят като академична социализация); осигуряване на среда, благоприятна за учене у дома, помощ при домашните

и следене на цялостния напредък на детето в обучението“ (Alieva, A., 2021). В документите се използва и терминът „**родителска ангажираност**“, за да се изрази активното участие на родителите в учебния процес и живота на образователната институция (Goodall, J., C. Montgomery, 2014). В този широк контекст се прилага и понятието „**сътрудничество родител–училище**“, което също се тълкува като взаимодействие между родителите и училището, училищните власти и персонал, което може да се срещне и като **връзка, контакт** или **партньорство**. Широкият смисъл на сътрудничеството родител–учител се използва и тогава, когато говорим за **обмен, комуникация, срещи и свързани дейности** (Alieva, A., 2021).

В Българското законодателство след промените от 1989 г. регламентира неговото взаимодействие между образователните институции и родители те остава на заден план при формулирането на новите нормативни документи. Едва през 2002 г., с изменение към приетия през 1991 г. **Закон за народната**

40

просвета, се въвежда нова глава, която урежда статута на училищното настоятелство като представителен орган на родителите. Според Глава шест от цитирания закон: „Настоятелствата са независими доброволни сдружения за подпомагане на развитието и материалното осигуряване на училището, детската градина и обслужващите звена...“. Към всяко училище, детска градина или обслужващо звено може да се създава само едно настоятелство. Настоятелство може да се създава и към група училища, детски градини или обслужващи звена в населеното място, към които няма създадено такова (Закон за народната просвета, 1991 г., чл. 46а). Според Закона настоятелствата се създават като юридически лица с нестопанска цел за осъществяване на общественополезна дейност, свързана с: обсъждане и даване на предложения пред съответните органи за развитието или за решаването на текущи проблеми на образователната институция; съдействие за осигуряване на допълнителни финансови и материални средства; подпомагане изграждането и поддържането на материално-техническата база; участие при избора на учебници от педагогическия съвет, по които ще се обучават учениците от училището, и при възможност осигуряване на закупуването им; съдействие при организиране на ученическото хранене, осигуряване на транспорт и решаване на други социално-битови проблеми на децата, учениците и учителите; подпомагане създаването и реализирането на възпитателно-образователни програми по проблемите на децата и учениците; подпомагане училищните и общинските органи за осъществяването на задължителното училищно обучение; съдействие за реализирането на извънкласните и извънучилищните форми, организираният отход, туризъм и спорт с децата и учениците; съдействие за включване на родителите при организирането на свободното време на децата и учениците;

предлагане на мерки за подобряване на дейността на институцията; организиране на обществеността за подпомагане на детската градина или училището; сигнализиране на компетентните органи при извършени нарушения в системата на народната просвета; **организиране и подпомагане на обучение на родителите по въпросите на възпитанието и развитието на техните деца**; подпомагане на социално слабите деца и ученици и др. (пак там: чл. 46 б, в). Съгласно тази нова формулировка на функциите настоятелството на теория се превръща в един адекватен инструмент за прокарване на родителската воля в образователната институция. Пълната реализация на замисъла на законодателя обаче изисква сериозни усилия и време.

Следващата стъпка за уреждането на взаимоотношенията между родителите и образователните институции в системата на предучилищното и училищното образование става през 2016 г. с приемането на **Закона за предучилищното и училищно образование (ЗПУО)**. В Закона се предвижда отделна глава – Глава десет (Родители), която регламентира ролята на родителите и тяхното сътрудничество и взаимодействие с образователната институция,

41

включително и каналите за комуникация, за първи път в българското законодателство. Съгласно чл. 208, ал. 1: „Сътрудничеството и взаимодействието между родителите и детската градина или училището се осъществяват чрез индивидуални консултации, родителски срещи, обучения, както и всеки път, когато конкретна ситуация или поведение на детето или ученика го прави не обходимо“. Според ал. 2 и ал. 3 средство за постоянна връзка между училището и родителя е бележникът за кореспонденция, електронната поща на един от родителите, както и електронният дневник на паралелката. Родителите имат следните права:

- „1. периодично и своевременно да получават информация за успеха и развитието на децата им в образователния процес, за спазването на правилата в детската градина и в училището и за приобщаването им към общността;
2. да се срещат с ръководството на детската градина или училището, с класния ръководител, с учителите и с другите педагогически специалисти в определеното приемно време или в друго удобно за двете страни време;
3. да се запознаят с училищния учебен план или със съответната педагогическа система в детската градина;
4. да присъстват и при желание от тяхна страна да бъдат изслушвани, когато се решават въпроси, които засягат права и интереси на детето или ученика;
5. най-малко веднъж годишно да получават информация, подкрепа и консултиране в детската градина или в училището по въпроси, свързани с образованието, с кариерното ориентиране и с личностното развитие на децата

им;

6. да избират и да бъдат избирани в обществения съвет на детската градина или училището;

7. да изразяват мнение и да правят предложения за развитие на детската градина, училището и центъра за подкрепа за личностно развитие“ (Закон за предучилищното и училищно образование, 2016 г., чл. 209).

Член 210, ал. 1 от документа регламентира задълженията на родители те, които са свързани с: осигуряване на редовното присъствие на детето в задължителното предучилищно образование и на ученика в училище, като те са длъжни да уведомят своевременно детската градина или училището в случаите на отсъствие на детето или ученика; редовно осведомяване за своите деца относно приобщаването им в детската градина и в училищната среда, успеха и развитието им в образованието и спазването на училищните пра вила; спазване на правилника за дейността на детската градина, училището и центъра за подкрепа за личностно развитие и съдействие за спазването му от страна на детето и ученика; участие в процеса на изграждане на навици за самоподготовка като част от изграждането на умения за учене през целия жи вот; участие в родителски срещи; явяване в училището след покана от учител, директор или друг педагогически специалист в подходящо за двете страни

42

време и др. Цитираните права и задължения се отнасят и за родителите, чиито деца се обучават в самостоятелна форма на обучение по чл. 112, ал. 1, т. 2, както и в самостоятелна организация (пак там).

На основание разпоредбите на Закона за предучилищното и училищно образование колективните форми за участие на родителите се увеличават, като към института на училищното настоятелство, със специален **Правилник**, се създават **обществените съвети** (ЗПУО, Глава 17). В чл. 265 от ЗПУО се посочва целта на новосформираните обединения: създаване на условия за активни и демократично функциониращи общности към всяка детска градина и всяко училище. Общественият съвет е орган за подпомагане на развитието на детската градина и училището и за граждански контрол на управлението им. Според Правилника: „Обществен съвет се създава към всяка детска гра

дина и всяко училище с изключение на духовните училища, вечерните училища, училищата към местата за лишаване от свобода, възпитателните училища интернати и социално-педагогическите интернати, както и на частните детски градини и частните училища, които не получават средства от държавния бюджет“ (Правилник за създаването, устройството и дейността на обществените съвети към детските градини и училищата, 2016 г., чл. 3.).

В документа се регламентира броят на членовете на обществения съвет, както и процедурата по избора им. Правомощията на обществения съвет са изброени в чл. 16 от Правилника. Сред тях са: одобряването на стратегията за развитие на детската градина или училището; приемането на ежегодния отчет на директора за изпълнението; участие в работата на педагогическия съвет при обсъждането на програмите за превенция на ранното напускане на училище и за предоставяне на равни възможности и за приобщаване на децата и учениците от уязвими групи, както и при обсъждане на избора на ученически униформи; предлагане на политики и мерки за подобряване качеството на образователния процес; даване на становище за разпределението на бюджета по дейности и размера на капиталовите разходи, както и за отчета за изпълнението му; участие с представител на родителите в комисиите за атестиране на директорите; съгласуване на избора от учителите на учебниците и учебните комплекти, които се предоставят за безвъзмездно ползване на учениците; сигнализиране на компетентните органи, когато при осъществяване на дейността се констатира нарушение на нормативните актове; произнасяне със становище по училищния план-прием; участие с представители в провеждането на конкурса за заемане на длъжността „директор“ в държавните и общинските детски градини и училища и др. Според ал. 2 Общественият съвет дава становища и по други въпроси по искане на директора, на педагогическия съвет, на регионалното управление на образованието или на съответния министър (пак там: чл. 16).

Подобно регламентиране ясно свидетелства за волята на законодателя да засили ролята на родителите в организацията и развитието на учебното за-

43

ведение чрез осигуряването на възможност да упражняват постоянен мониторинг върху дейността, приходите и разходите. Практическата реализация на тази законодателна амбиция поставя обаче някои въпроси. „Ще бъдат ли попълнени съветите от действително грамотни по материята хора, защото от това ще зависи дали обществените съвети ще бъдат работещи органи, или ще се конституират като кухи структури, които просто удовлетворяват претенциите на закона?“ и „Затварянето на обществените съвети за учители дали няма да създаде затруднения в изграждането на работещи училищни общности заедно с родители и ученици. Още повече че голяма част от предвидените правомощия дублират педагогическите съвети“ (Райнов, И.).

Анализът на съществуващата към момента практика показва, че обществените съвети все още не реализират поставената им от закона основна цел – гарантирането на „прозрачност и качество на основните вътрешни процеси в образователната институция като носят пряката отговорност за ефективното управление на училищната организация“ (Михалев, В.). Според някои авто

ри: „Педагогическата общност в България приема Обществения съвет като генератор на възможни опасности за образователната система, без достатъчен капацитет за адекватно и пълноценно включване в училищните дейности, в процесите на вземане на общи решения и в упражняването на граждански контрол върху училищния мениджмънт. Всеобщо е мнението, че новосъздаденият конструктор съдържа повече слабости и дефицити, отколкото силни страни и възможности, че правомощията на членовете са излишно завишени на фона на липсата на компетентности и нормативни знания и са необходими специализирани обучения, тренинги, семинари, уебинари и др. за повишаване на капацитета на състава“ (Няголова, С., 2023: 209–210). В същото време се отчита и фактът, че: „Родителската общност оценява своята роля в Обществения съвет през делегираните ѝ от законодателя правомощия. Родителите не проявяват висока личностна мотивация за активно участие, а търсят субективни причини, които най-често са свързани с лична изгода за осъществяване на неформални контакти с учители и с ръководството на училището“ (пак там). Препоръките в този контекст са да се оптимизират съществуващите възможности на нормативната уредба и модела на обществените съвети в страната на базата на проучване на европейския и световен опит, включително и нормативни актуализации, относно състава, мандатността, заседанията, прилагане на санкционни мерки, провеждане на изборна процедура, правомощия (вътрешноучилищни и свързани с пряката дейност на училищния орган), осъществяване на външен институционален контрол, осигуряване на специализирани обучения на членовете и др. (пак там: 210).

В тясна връзка с общата концепция за образованието, рамкирана от ЗПУО, е и излязлата през 2017 г. **Наредба за приобщаващото образование**, която частично допълва някои аспекти на взаимоотношенията между родите-

44

лите и образователните институции по отношение на общата и допълнителна подкрепа на учениците, като регламентира въпросите, свързани с обучение то на деца със специални образователни потребности (СОП), включително и деца с изяви дарби. Определяйки държавния образователен стандарт за приобщаващото образование, Наредбата урежда обществените отношения, свързани с осигуряването на приобщаващото образование на децата и учениците в системата на предучилищното и училищното образование, както и дейността на институциите в тази система за предоставяне на подкрепа за личностно развитие на учениците (Наредба за приобщаващото образование, чл. 1, ал. 1–2). В документа за първи път ясно са диференцирани отговорностите на училището и семейството според съответните нужди на децата със СОП. Регламентираната в документа „допълнителната подкрепа за

личностно развитие“ има за цел „изграждането на позитивен организационен климат и на подходяща психологическа среда“, който да се основава „на обща институционална политика и е израз на общата воля и координационните усилия на всички участници в образователния процес“ (пак там: чл. 44, ал. 1). Познава нето от страна на родителите на деца със СОП на разпоредбите на Наредбата ще им даде необходимите знания за законовото изискване на най-доброто за техните деца. Именно липсата на знания от страна на родителите относно спецификите на заболяванията на децата им, както и непознаването на нормативните разпоредби в такива случаи, което може да се определи като незадоволителна педагогическа култура, води до „неглижирането на ситуацията от образователните институции, за които може да се каже, че всяка институция чете наредбата по свой собствен начин и прилагането е коренно различно за всяко училище“ (Велявичарска, М., 2021: 28) Факт, който повдига от своя

страна и въпроса за компетентността на педагогическите специалисти. В тясна връзка с Наредбата за приобщаващото образование е и **Алгори тъмът за взаимодействие между институциите в системата на предучилищното и училищното образование и дирекциите „Социално подпомагане“ по отношение осигуряването на подкрепа за личностното развитие на децата и учениците**. Документът е особено ценен „в контекста на приобщаващото образование и модерната визия за екипната работа между институциите в полза на децата, учениците, учителите и родителите“ (пак там: 28). Целта е да се синхронизира и усъвършенства междуинституционалното взаимодействие между МОН, МТСП и общността, като мерките за подпомагане на децата и семействата са свързани с „осигуряване на педагогическа, психологическа и правна помощ на родителите по въпроси, свързани с обучението, отглеждането и възпитанието на учениците“ (Алгоритъм за взаимодействие..., 2019 г.). В Алгоритъма детайлно се описва работата по случай с дете и ученик както в детските градини и училищата, така и в центровете за подкрепа за личностно развитие на децата и учениците, и в този контекст

45

познаването му от страна на родителите би улеснило взаимодействието им с институциите в системата на предучилищното и училищното образование, както и с отговорните дирекции в държавните институции, които имат отношение към осигуряването на подкрепа за личностното развитие на децата и учениците.

Косвено, въпросът за взаимодействието и характера на отношенията между образователните институции в системата на предучилищното и училищното образование и семейната общност се засяга и в **Наредба 15 за професионалното развитие на учителите, директорите и другите педа**

гогически специалисти. В Наредбата детайлно се описват функциите и за дълженията на всяка една от длъжностите, в това число и по отношение на взаимодействието с родителите. В задълженията на учителя например влиза „провеждане на консултации с ученици и родители“, а в тези на ресурсния учител „подпомагане на родителите с конкретни форми и начини за самоподготовка на детето или ученика в дома“, както и „обучаване на родителите за разнообразни форми и похвати на работа с детето и ученика с цел създаване и развитие на полезни умения за самостоятелен и независим живот“ (Наредба 15 за професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти, чл. 5, ал. 1; ал. 2, т. 8–9). В документа ясно са разписани отговорностите на всички педагогически специалисти, включително на директорите и заместник-директорите по отношение на семейството. Особено важно е родителите да знаят какво точно се включва в задълженията на учителя, изпълняващ ролята на класен ръководител, както и на педагогическия съветник. Именно педагогическият съветник е лицето, което осъществява „консултиране и подпомагане на учениците, учителите, родителите и училищното ръководство в осъществяване и поддържане на връзките между семейството, училището и обществото“ (пак там: чл. 17, ал. 1). Познаването на документа ще ориентира родителите във функциите на конкретните педагогически длъжности, което ще доведе до правилни изисквания и реалистични очаквания от съответния специалист от тяхна страна. Практиката показва, че родителите смесват педагогическите длъжности и в някои случаи не знаят към кой точно специалист да се обърнат, поради което взаимодействат единствено с класния ръководител.

Въпросът за функциите на педагогическите специалисти е тясно свързан и с темата за техните компетентности. Неоспорим е фактът, че „динамичните промени в живота на XXI век естествено дават отражение върху основни групи компетентности на съвременните учители“ (Чавдарова–Костова, С., 2023: 114). Придобиването на компетентностите, които трябва да притежава съвременният „приобщаващ учител“, включително и компетентността за взаимодействие със семейството, се определя като ключова ценност не само за приобщаващото образование, но и в универсален план. Сийка Чавдарова-Кос-

това привежда като пример публикация на ЮНЕСКО, в която се посочват изискванията към учителя за реализиране на приобщаващо обучение в контекста на взаимоотношенията семейство–училище. „Учителите имат отговорност да подкрепят „благоприятна за приобщаващо обучение среда“ (БПОС) чрез взаимодействие с родителите: „Всички учители имат отговорността... 1. да общуват регулярно с дома, т.е. родителите или настойниците, относно

прогреса на техните деца в ученето и постиженията; 2. да работят с лидери те на общността да разберат кои деца не са в училище и защо и да намерят начин да ги върнат в училище; 3. да обяснят ценността и целта на БПОС на родителите и учениците в техните класове; ... 5. да поканят родителите и членовете на общността да бъдат включени в класната стая“ (пак там: 124–125, по: Embracing diversity..., 2005).

Нормативно тези нови изисквания към педагогическите специалисти се уреждат с приетите през 2021 г. промени в **Наредбата за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация „учител“**. Сред нормативно регулираните за длъжността компетентности е обособена и специална група „Работа с родителите и семейната общност“, като целта е бъдещите педагози да придобият знания и умения за „ефективно взаимодействие с родителите и други представители на семейната общност“, включително и с въвеждането на избираема дисциплина „Взаимодействие със семейството“ (Наредба за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация „учител“, чл. 7, ал. 3).

Очевидно е, че за да бъдат подготвени и двете основни възпитателни среди – училището и семейството, за ефективно взаимодействие в съвременните образователни и социални реалности трябва да има комплексно въздействие върху всяка една от тях. Именно предприемането на действия за компенсиране на пропуските в педагогическата компетентност на семейната общност и повишаването на капацитета на педагогическите специалисти за работа със семейството е подходът за разрешаване на въпроса за липсата на ефективно взаимодействие между тях. Анализът от наблюденията на съществуващата практика дава основания да се отчете и фактът, че държавата (на национално и регионално ниво) и редица неправителствените организации правят сериозни стъпки по отношение на разрешаването на този проблем, особено в контекста на реализирането на идеята за приобщаващото образование, чрез иниципирането на различни добри практики.

Пример за подобна практика е нормативното регулиране на разглеждано то отношение и на регионално ниво чрез включването в **Общинските стратегии за подкрепа на личностното развитие на децата и учениците** на параграфи, регламентиращи взаимодействието с родителите. В изпълнение на заложената рамково Стратегическа цел 5 на споменатите стратегии – „Подобряване на взаимодействието между участниците в образователния процес

(деца и ученици, педагогически специалисти и родители) и между институциите за осигуряване на най-добрия интерес на децата и учениците“, различните общини предвиждат различни мерки. В Общинската стратегия на община Горна Оряховица например се предвиждат следните дейности: развитие

на ефективни форми за работа с родителите на деца и ученици с обучителни трудности и със СОП; осигуряване на подкрепяща среда за семействата и близките на децата със СОП – консултиране с психолози, логопеди, социални работници, провеждане на тренинги и др.; организиране на срещи на родителите със сходни проблеми за обмяна на опит и полезна информация; привличане и използване ресурса на родителите за обогатяване на възможностите за въздействие, социализация и развитие – включване в екипи, извънкласни форми и групи, интелектуален, финансов, емоционален ресурс и т.н.; прилагане на разнообразни и ефективни подходи за информиране на родителите за възможностите за обща подкрепа за личностно развитие и тяхната роля в процеса; провеждане на срещи с родителите/настойниците на децата и учениците с екипа за подкрепа за личностно развитие; подкрепа за назначаване на социален работник в училищата и детските градини, който да изпълнява функцията на медиатор между семейството, обкръжението на детето/ученика и образователната институция; определяне на ден в месеца за организиране на „Отворени врати“ в детската градина/училището за посещение на родители; повишаване информираността на родителите относно затрудненията в образователния процес на техните деца и възможностите за преодоляването им (консултации, допълнително обучение, форми за извънкласни и извънучилищни дейности); осигуряване на адекватна и достатъчна информация за родителите за процеса на приобщаващото образование на институционалните сайтове и др. Предвижда се и специфична работа с родителите на деца и ученици с изявени дарби (Общинска стратегия...).

Формално, под шапката на общините се осъществява и взаимоотношение то между родителите и общинските институции за подкрепа на личностното развитие на децата, каквито са Центровете за подкрепа за личностното развитие на децата и учениците (ЦПЛР) и Центровете за социална и образователна подкрепа (ЦСОП), които се финансират и управляват от съответните общини.

В правилниците на тези институции също има параграфи, които регулират взаимоотношенията на педагогическите специалисти, работещи в тях със семейството. В утвърдения от Столичния общински съвет „Правилник за устройството и дейността на Център за подкрепа за личностно развитие – Център за изкуства, култура и образование „София“ например, съгласно чл. 24: „Родителите, настойниците и други членове на семействата на децата и учениците имат правата и задълженията по Глава десета на ЗПУО, в съответствие с предмета на дейност на ЦПЛР–ЦИКО „СОФИЯ“ (Правилник за устройството и дейността на Център за подкрепа за...). Към центровете за подкрепа

които също са форма, която гарантира представителността на родителската общност при взаимодействието с институцията. Цитираният устройствен правилник отново ясно показва, че на чисто нормативно ниво представителността на родителите в общинските институции, осигуряващи подкрепа за личностното развитие на децата и учениците, е гарантирана. Спорен е въпросът, обаче, доколко родителите са информирани за тези обстоятелства и каква е готовността им да се включат активно в партньорството, което общините им предлагат по отношение на образованието и възпитанието на децата им. В този контекст отново се достига до въпроса за степента на педагогическата компетентност на родителите като предпоставка за ефективното осъществяване на образователния и възпитателния процес, в това число и в извънучилищните педагогически институции.

За компенсирането на пропуските в педагогическата компетентност на родителите и повишаването на капацитета на педагогическите специалисти за работа със семейството се предвижда и активното включване на самите институции в системата на предучилищното и училищното образование. Детските градини и училищата също утвърждават **стратегии** за работа с родителите. Споменатите документи могат да бъдат срещнати под различни наименования, например **план за работа с родителите, училищна програма за работа с родителите, стратегия за работа с родителите, план за взаимодействие с родителите в детската градина** и др. Независимо от наименованието общата им задача е повишаване на педагогическа култура на родителите и приобщаването им към живота на институцията. Обикновено целта се реализира чрез организирането от институцията на групови и индивидуални дейности с родители с цел въвеждането им в ситуация, провокираща желание за придобиване на познания. Замисълът е с тези документи да се укрепи партньорството между семейство и институцията като „осъзната отговорност за пълноценно развитие и успеваемост на детето“ (План за работа...).

Заклучение

Направеният анализ на нормативната уредба, от една страна, и на процесуалната реализация на взаимодействието между семейството и институциите в системата на предучилищното и училищното образование в реална среда, от друга, дават основание да се направят следните изводи:

Първо, взаимодействието между семейството и училището има характер на традиционно отношение, корените на което може да търсим още в Българското възраждане. Характерът на това взаимодействие се променя във времето в съответствие с изменящите се исторически, социално-икономически, културни и конюнктурни обстоятелства.

Второ, през последните години въпросът за взаимодействието между родителите и образователните институции придобива все по-голяма актуалност. „Динамичните промени във всички области на съвременния живот неизбежно поставят на дневен ред преосмислянето на мястото на образованието в живота на децата и на ролята на родителите и училището в този процес“ (Брестничка, Ц и др., 2018: 1).

Трето, анализът на съвременните нормативни документи, в които пряко или косвено се регулира това взаимоотношение, недвусмислено показва признаването на родителите като основен участник в образователния процес, в еднаква степен като децата и педагогическите специалисти, включително и директорите. Законът за предучилищното и училищното образование и другите цитирани документи гарантират и защитават правата на родителите, свързани с осведомеността им по отношение на развитието на децата им в образователната институция. Регулирани са и задълженията на институциите, които трябва да осигуряват възможност на родителите за взаимодействие с педагогическите специалисти и ръководството, гарантирайки им предоставяне на информация, подкрепа и консултиране по въпроси, свързани с образованието, кариерното ориентиране и личностното развитие на децата им. Четвърто, нормативно съществува голямо разнообразие от форми, методи и средства за осъществяване на комуникация между родителите и образователните институции, което, ако се прилага на практика, би улеснило взаимодействието между тях. Проблем в това отношение се явява и характерът на комуникацията. В повечето случаи тя е еднопосочна (училището изпраща информация до родителите) и едностранчива (свързана е с академичните резултати на децата или проблеми в поведението), „но не осветлява други страни, за които родителят би искал да знае: как се чувства детето в общността на класа и училището, къде са силните му страни, как родителят би могъл да подкрепи развитието му“ (пак там: 6). Понякога е проблем и самият формат на комуникацията, който не е особено атрактивен и не провокира интереса на родителите.

Пето, не се използва максимално ефективно потенциалът на Обществения съвет и Училищното настоятелство като представителни институции на родителската общност. На чисто документално ниво функциите на двете институции са добре регулирани, но в реалността наблюдаваме формализъм и дефицити при осъществяване на дейността им.

Шесто, в някои от документите липсват достатъчно ясно регламентирани граници на отговорностите и компетентностите на педагогическите специалисти и родителите, което води до затваряне на професионалната общност и неангажиране на родителите в живота на образователната институция.

Седмо, независимо от всички стъпки на държавата и обществеността по

телните институции и родителите липсва целенасочена дейност за цялостна институционална политика за взаимодействие с родителите. Осмо, ключът към активното включване и приобщаване на родителите в живота на образователната институция на децата им е повишаването на тяхната педагогическа култура. По-високата педагогическата компетентност на родителите е най-важната стъпка за преодоляване на апатията и неангажираността им, както и предпоставка за намаляване на съществуващото през последните години напрежение между тях и педагогическите специалисти. В този контекст, родителите трябва да бъдат педагогически компетентни най-малко на ниво информираност по отношение на основните права и за дължения по въпросите свързани с образованието и личностното развитие на децата им, което изисква познаване на базовите нормативни документи в сферата на образованието.

Девето, несъмнено по-високите знания и свързаните с тях умения и нагласи на участниците в разглежданото взаимодействие ще доведат до вземането на адекватни и отговорни решения, което ще се отрази цялостно на обществения живот.

В заключение, включването на родителите в живота на образователната институция от ранните години до гимназията остава сред ключовите фактори, допринасящи за успеха на децата в училище и живота. То е свързано с по-добри резултати от обучението, по-нисък риск от преждевременно напускане на училище, по-големи образователни стремежи и допринася за когнитивното и социално развитие и стимулиране към прогрес на децата (Tschannen-Moran, M., A. Hoy, 2007: 944–956). В този контекст осигуряването на ефективно взаимодействие между семейството и образователните институции трябва да бъде приоритет както на държавата, така и на самото гражданско общество. Именно чрез гарантирането на добро партньорство между родителите и училището ще бъде осигурена възможно най-благоприятната среда за личностното развитие на децата, защото тяхното благосъстояние е целта на съвременния хуманистичен свят.

ЛИТЕРАТУРА

Алгоритъм за взаимодействие между институциите в системата на предучилищното и училищното образование и дирекциите „Социално подпомагане“ по отношение осигуряването на подкрепа за личностното развитие на децата и учениците. – https://www.mon.bg/nfs/2019/05/algoritam_asp_090519-v1.pdf
[Algoritam za vzaimodeystvie mezhdu institutsiite v sistemata na preduchilishtnoto i uchilishtnoto]

obrazovanie I direktsiite „Sotsialno podpomagane“ po otnoshenie osiguruvaneto na podkrepa za lichnostnonrazvitie na detsata I uchenitsite.]
Брестничка, Ц., Я. Алексиева, Д. Кюранов (2018) Родителите и училището. Митове и истини. Наръчник за родители. Изд. Асоциация „Родители“. София.
[Brestnichka,

51

- Ts., Aleksieva Ya., D. Kyuranov (2018) Roditelite I uchilishteteto. Mitove I istini. Narachnik na roditeli. Izd. Asotsiatsia „Roditeli“. Sofia.]
- Велявичарска, М. (2021) Приобщаващото образование в България. Нагласи, възприемане, предразсъдъци. Изд. ISM Company. София. [Velyavicharska, M. (2021) Priobshtavashtoto obrazovanie v Balgaria. Naglasi, vazpriemane, predrazsadatsi. Izd. ISM Company. Sofia.]
- Живков, Т. (1971) Отчетен доклад на ЦК на БКП пред X конгрес на партията. Партиздат. София. [Zhivkov, T. Otcheten doklad na TsK na BKP pred X kongres na partiata. Partizdat. Sofia.]
- Закон за народното просвещение от 21 май 1880 г. [Zakon za narodnoto prosveshtenie ot 21 май 1880 godina.]
- Закон за обществените и частните училища. – Обн. *ДВ*, бр. 13 от 9 февруари 1885 г. [Zakon za obshtestvenite I chastnite uchilishta – Obn. *DV*, br. 13 ot 9 fevtuari 1885 g.]
- Закон за народното просвещение от 1891 г. [Zakon za narodnoto prosveshtenie ot 1892 g.]
- Закон за народното просвещение от 05.03.1909 г. [Zakon za narodnoto prosveshtenie ot 05.03. 1909 g.]
- Закон за народната просвета от 1948 г. – <https://www.ciela.net/svobodna-zona-darjaven-vestnik/document/2135466200/issue/4125/zakon-za-narodnata-prosveta>. [Zakon za narodnata prosveta ot 1948 g.]
- Закон за народната просвета от 1991 г. [Zakon za narodnata prosveta ot 1991 g.]
- Закон за предучилищното и училищно образование. – Обн. *ДВ*, бр. 79 от 13 октомври 2015 г., в сила от 01.08.2016 г. [Zakon za preduchilishtното I uchilishtното obrazovanie.– Obn. *DV*, br. 79 ot 13 Oktomvri 2015 godina, v sila ot 01.08. 2016 g.]
- Михалев, В. Общественият съвет – орган за подкрепа и развитие и за граждански контрол върху управлението на образователната институция. <https://ejournal.vfu.bg>. [Mihalev, V. Obshtestveniyat savet – organ za podkrepa I razvitie I za grazhdanski control varhu upravlението na obrazovatelната institutsia.]
- Наредба за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация „учител“. – Обн. *ДВ*, бр. 89 от 11 ноември 2016 г. – <https://lex.bg/en/laws/ldoc/2136927893>. [Naredba za darzhavnite iziskvania za pridobivane na profesionalna kvalifikatsia “uchitel“. – Obn. *DV*, br. 89 ot 11 noemvri 2016 g.]
- Наредба за приобщаващото образование – <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2137177670>. [Naredba za priobshtavashtoto obrazovanie.]
- Наредба за училищните настоятелства от 06.07.1934 г. [Naredba za uchilishtnite nastoyatelstva ot 06.07.1934 g.]
- Няголова, С. (2023) Ролята на обществения съвет в управлението на българското училище. Дисертация, Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, Педагогически факултет. – <https://openras.nacid.bg/api/FilesStorage?key=051e2484->

6fb6-4da8-bbbd-4b2e2373537d&dbId=1. [Nyagolova, S. (2023) Rolyata na obshtestvenia savet v upravlението na balgarskoto uchilishte, Disertatsia, Shumenski universitet „Episkop Konstantin Preslavski“, Pedagogicheski fakultet.]

Общинска стратегия за подкрепа за личностно развитие на децата и учениците (2019–2020), Община Горна Оряховица. – https://www.g-oryahovica.bg/files/files/files/OBSHTINSKA_STRATEGIYA_GO_%20PODKREPA_LICHNOSTNO_RAZVITIE_2019-2020-3743177.pdf. [Obshtinska strategia za podkrepa za lichnostno

52

razvitiе na detsata I uchenitsite (2019–2020), Obshtina Gorna Oryahovitsa.] План за работа с родители в ДГ № 158 „Зора“ за учебната 2019/2020 г. – [https://dg-zora.com/downloads\(3\).pdf](https://dg-zora.com/downloads(3).pdf). [Plan za rabota s roditelite v DG № 158 „Zora“ za uchebnata 2019/2020 g.]

Правилник за създаването, устройството и дейността на обществените съвети към детските градини и училищата. – Обн. *ДВ*, бр. 75 от 2016 г. [Pravilnik za sazdavaneto, ustroystvoto I deynostta na obshtestvenita saveti kam detskite gradini I uchilishtata. – Obn. *DV*, br. 75 ot 2016 g.]

Правилник за устройството и дейността на Център за подкрепа за личностно развитие – Център за изкуства, култура и образование „София“. – <https://www.stcrd.com/.pdf>. [Pravilnik za ustroystvoto I deynostta na Tsentar za podkrepa za lichnostno razvitiе – Tsentar za izkustva, kultura I obrazovanie „Sofia“.]

Райнов, И. За обществените съвети в училищата и детските градини. – <https://uchiteli.bg/interesting/za-obshtestvenite-syveti-v-uchilishtata-i-detskite-gradini/1965>. [Raynov, I. Za obshtestvenite saveti v uchilishtata I detskite gradini.]

Хрусанов, Г. и др. (1976) Педагогика. Изд. „Наука и изкуство“, София. [Hrusanov, G. I dr. (1976) Pedagogika. Izd. „Nauka I izkustvo“, Sofia.]

Цонева, П. (2007) Управление на училището в България от началото на XIX век до 1989 година. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. София. [Tsoneva, P. (2007) Upravlenie na uchilishteto v Balcaria ot nachaloto na XIX vek do 1989 godina. Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“. Sofia.]

Чавдарова-Костова, С., Б. Господинов, Б. Мизова (2017) Състояние на педагогическото взаимодействие „семејство – образователни институции – социална среда“. Резултати от едно изследване. – ГСУ, Факултет по педагогика, том 111. [Chavdarova-Kostova, S., Gospodinov, B., B. Mizova (2017) Sastoyanie na pedago

gicheskoto vzaimodejstvie „semeystvo – obrazovatelni institutsii – sotsialna sreda“. Rezultati ot edno izsledvane. – GSU, Fakultet po pedagogika, tom 111.]

Чавдарова-Костова, С. (2023) Педагогиката в началото на XXI век. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. София. [Chavdarova-Kostova, S. (2023) Pedagogikata v nachaloto na XXI vek. Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“. Sofia.]

Alieva, A. (2021) Parental involvement in formal education, NESET Ad hoc report no. 1/2021.

Goodall, J., C. Montgomery (2014) Parental involvement to parental engagement: A continuum. Educational Review, 66(4), 399–410. – <https://doi.org/10.1080/00131911.2013.781576>.

Tschannen-Moran, M., A. W. Hoy (2007) The differential antecedents of self-efficacy beliefs of novice and experienced teachers, *Teaching and Teacher Education*, 23(6), pp. 944–956.